

SERIA DE AUTOR MATEI CĂLINESCU

OPERE. AUTOBIOGRAFICE ȘI LITERARE

Matei Călinescu (15 iunie 1934, București – 24 iunie 2009, Bloomington, Indiana) a fost poet, prozator, eseist, critic, teoretician literar, profesor de literatură comparată. După absolvirea Universității din București, Secția engleză (1957), e angajat corector, apoi redactor la *Gazeta literară*, unde publică articole despre scriitori interbelici moderniști (mulți înfierați oficial) și promovează tinerii scriitori, afirmându-se în anii '60 ca o conștiință critică a generației sale. În 1963 devine asistentul lui Tudor Vianu la Catedra de literatură universală și comparată a Universității din București. În 1973 părăsește România și-și începe cariera universitară la Indiana University din Bloomington ca visiting professor și bursier Fulbright. Lasă în urmă o activitate bogată, care include șapte cărți de critică și istorie literară, trei volume de poezie și un roman (*Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*, 1969, încununat în același an cu Premiul pentru proză al Uniunii Scriitorilor din România). Rămâne devotat universității din Bloomington, unde predă la Catedra de literatură comparată (al cărei șef este între 1996 și 1998). Primește bursa Guggenheim (1976–1977) și este fellow la Woodrow Wilson Center (1995–1996). Printre cărțile publicate în limba engleză se numără *Faces of Modernity: Avant-Garde, Decadence, Kitsch*, 1977; *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism* (ediție revăzută și adăugită, 1987), tradusă în nouă limbi (în română cu titlul *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, 1995; ediția a II-a revăzută și adăugită, 2005), și *Rereading*, 1993 (în versiunea românească adăugită, *A citi, a reciti: către o poetică a (re)lecturii*, 2003). După 1989, Matei Călinescu redevine o prezență familiară în peisajul editorial românesc. În 1994 publică, împreună cu Ion Vianu, *Amintiri în dialog*. Urmează *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade: amintiri, lecturi, reflecții* (2002), *Portretul lui M* (2003; în 2008 apare traducerea suedeză a cărții, *En väg genom världen*, în 2009 versiunea engleză, *Matthew's Enigma: A Father's Portrait of His Autistic Son*, iar în 2012 cea spaniolă, *Retrato de M*), *Tu: elegii și invenții* (2004), *Un fel de jurnal (1973–1981)* (2005), *Eugène Ionesco: teme identitare și existențiale* (2006) și *Mateiu I. Caragiale: recitiri* (2007). Editura New York Review Books pregătește publicarea traducerii engleze a romanului său (*The Life and Opinions of Zacharias Lichter*) în seria „Classics”. Din 2016, cărțile lui vor apărea la Editura Humanitas într-o serie de opere care, urmând îndeaproape dorința testamentară a autorului, intenționează să redea, până în 2020, integralitatea scrierilor sale.

MATEI CĂLINESCU
Portretul lui M

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Nota editurii

Această nouă ediție onorează dorința autorului ca republicarea memoriilor sale intitulate *Portretul lui M* să reflecte schimbările și intervențiile pe care le-a operat el pentru versiunea engleză a cărții (*Matthew's Enigma: A Father's Portrait of His Autistic Son*, 2009). Matei Călinescu și-a exprimat această dorință atât verbal, cât și în scris în jurnalul său (*Un altfel de jurnal: ieșirea din timp*), pe care Editura Humanitas îl publică postum.

Textul ediției de față a fost deci stabilit confruntând și coroborând ediția de la Polirom (2003) cu ediția în limba engleză, eliminând trei capitole, reorânduindu-le pe celelalte, precum și unele pasaje, adăugând un post-scriptum scris de autor în engleză în 2004 și tradus de Irina Horea, precum și o listă a operelor citate.

Alături de *Un altfel de jurnal* (manuscris inedit) și de *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*, această ediție a *Portretului lui M* deschide Seria de autor Matei Călinescu pe care Editura Humanitas o va publica în următorii ani și care va reda, conform dorinței testamentare a autorului, în succesiunea și cu eventualele modificări aduse edițiilor definitive, integralitatea scrierilor sale. Cele trei volume publicate acum fac parte din grupajul intitulat de autor „Autobiografice și literare“, care va fi completat de jurnalul din anii 1973–1981, *Un fel de jurnal*, jurnalul inedit din anii 2000–2002 *Spre România*, precum și de *Amintiri în dialog*.

Cuvânt înainte

Acest portret biografic al fiului meu, care s-a născut la 24 august 1977, în Bloomington, Indiana, Statele Unite ale Americii, și a decedat, înainte de a fi împlinit 26 de ani, la 1 martie 2003, în orașul natal, a fost scris în patruzeci de zile după moartea lui, în acele patruzeci de zile simbolice de după moartea oricui. În acele zile n-am putut face nimic altceva decât să mă gândesc la el scriind, transcriind fragmente despre el din vechile mele jurnale intermitente, încercând să deslușesc adevărul fragil al unor amintiri care m-au cutreierat în tot acest timp și care, știam, urma să se risipească inevitabil în târziul ceșos al memoriei. N-am numărat zilele, dar întâmplarea a făcut ca în cea de-a patruzecia să mă simt împăcat cu durerea mea, înseninat în tristețe. A rămas această meditație despre viața lui, dar și despre acea parte din viața mea în care m-am străduit să înțeleg enigma întrupată de el. Enigma n-am înțeles-o, dar am înțeles altceva: că el a fost, așa cum a fost și cum continua să fie pentru mine, un dar. Un dar al lui Dumnezeu? Chiar dacă eu nu pot fi sigur de asta, o murmură numele lui, care este și al meu, din adâncurile etimologiei biblice. Un nume, se zice, este un semn – *nomen est omen* –, dar acest *omen* e totdeauna indiscifrabil, un mic mister înfășurat într-un mister mare, foarte mare, infinit.

Am scris această carte pentru mine – ca un soi de exercițiu spiritual –, dar sper că ea ar putea fi de folos și altora. Această speranță mă face s-o încredințez tiparului. Mulțumesc din inimă celor care au citit textul în manuscris, făcându-mi observații importante și încurajându-mă, în special, Ucăi, soția mea, și Irinei, fiica mea, care l-au îmbogățit cu amintiri și sugestii folositoare.

M.C.

I

Pagini dintr-un vechi jurnal

24 august 1977

S-a născut M la Bloomington Hospital, la 6:29. Greutate 3 kg 800.

27 august '77

Uca și M părăsesc spitalul. Uca fericită. M e un copil dorit, iubit și-aproape divinizat de maică-sa, încă din prima clipă. Va fi fericit.

4 iunie 1978

...săptămâna trecută, în ziua de 27 mai, am fost cu toții (mama mea era cu noi) la Chicago, unde l-am botezat pe M la biserica românească de-acolo – St Mary's. Christinel și Mircea Eliade i-au fost nași. N-am stat la Chicago decât o zi – ne-am întors pe 28 –, dar a fost foarte bine. M a fost încântător [...]: frumusețea pruncului gol în biserică aproape pustie, în lumina filtrată prin ferestre, cu scilipiri de aur. De n-ar fi fost decât acea clipă, acea lumină atât de *bună*...

11 iunie 1979

În cursul uneia din lungile plimbări de după-amiază cu M, m-am oprit la The Glass Harmonica, singurul magazin

bun de discuri clasice din Bloomington, și-am cumpărat *Sonata pentru vioară și pian* de Franck (Heifetz/Rubinstein) și *Cvintetul pentru pian* de același...

14 iunie '79

Remarc la M o formă interesantă a memoriei, extrem de individualizată, care se manifestă între altele prin proporția mare de nume proprii pe care le știe la aproape doi ani. Știe numele tuturor vecinilor și, desigur, pe ale tuturor copiilor de pe stradă, pe care-i recunoaște imediat de la distanță. Predominanța acestui fel de percepție onomastică (să fie asta o trăsătură și a altor copii de aproape doi ani?) îl predispune să impună regimul numelor proprii și multor substantive comune. Păsările, câinii, pisicile – animalele cu care e mai familiar – le cheamă și li se adresează ca unor persoane. Când dispar din raza lui vizuală le face cu mâna și le spune: „Bye-bye, bird“, „Bye-bye, doggie“, „Bye-bye, cat“, „Bye-bye, squirrel“, exact la fel cum spune când se desparte de fetița blondă, plină de vioiciune și de energie a vecinilor noștri (Ben și Toby Strout), pe care o îndrăgește: „Bye-bye, Anna“, surâzând larg. Și mai izbitoare și amuzantă mi se pare senzația lui, care-l amuză și pe el, că același animal sau obiect, privit dintr-un unghi diferit, e un alt animal și-un lucru diferit. Pisica neagră a dnei Farmer se plimbă leneș prin fața lui și el exclamă, la scurte intervale, surprins și plin de bunăvoie: „Another cat! Another cat!“ Asta îmi amintește, într-un fel, de *Funes, el memorioso* de Borges, poveste care, interpretată în această lumină, îmi apare și ca o minuțios dezvoltată (cu acea tipică logică borgesiană, riguroasă în ciudățenia ei) analiză a percepției infantile, atât de sensi-

bilă la identitate, încât orice schimbare apare ca o schimbare de identitate și orice repetiție, prin simplul ei caracter aditiv, ca o pură noutate. Desigur, la Funes această trăsătură infantilă – acest cvasiplatonism al percepției – se asociază cu fenomenul hiperpermneziei (de care, într-o altă formă, suferea și beneficia totodată Borges însuși, cu memoria lui covârșitoare). Dar nu-i oare acest tip de percepție „aurorală“ mai firesc, mai conform cu natura esențială a lucrurilor? Din acest punct de vedere, mișcarea – pașii leneși ai motanului Gandolf al dnei Farmer – e un subiect de uimire. Dintr-un punct de vedere filozofic însă, mișcarea, timpul – dacă nu sunt pur și simplu negate, cum făceau eleații – sunt un scandal.

5 iulie '79

Lungă plimbare cu M, care e de-o dulceață nemaipomenită și care se îndulcește și mai mult când îi cumpăr un *lollipop*, una din acele bomboane sferice pe băț, de la Booknook, de unde îmi cumpăr *New York Times* aproape zilnic. Apoi mergem la The Glass Harmonica, unde n-am rezistat tentației de a cumpăra un John Cage (pentru pian preparat)...

11 iulie '79

Strada East Wylie a devenit un adevărat *Kindergarten* gălăgios și vesel. Copiii străzii, M, Anna din casa de alături, Jesse Sanders din casa de peste drum (familia lui s-a întors de câteva zile dintr-un concediu sabatic petrecut în Oregon), atrag alți copii din cartier, bunăoară pe Daniel G., care locuiește după colț, pe First Street. Ca să nu aud strigătele lor sau, uneori, plânsul ori miorlăitul lor, trag între

mine și lumea din afară o magică perdea sonoră: pun câte un disc (zilele acestea Cvatetele lui Beethoven) [...]. Privindu-l pe M, care se zice că-mi seamănă izbitor (eu nu prea văd această asemănare, deși chipul foarte buclat din fotografiile mele de la doi-trei ani au parcă un aer comun cu al lui), încerc să reconstitui ceva din prima mea copilărie, din obscura mea preistorie, neluminată de nici o amintire conștientă. Din spusele mamei, și din figura rotundă de pe vechile poze, mute ca niște rămășițe arheologice, rezultă că devoranta poftă de mâncare a lui M m-a stăpânit și pe mine la acea vârstă. Ca și el, aveam *a sweet tooth*. (Când apărea mama, strigam, așteptând ciocolată, „Mamita zde bun!“, cum îmi povestea ea mai târziu.) Ca și el simțeam poate nevoia să-mi încorporez tot ce se putea încorpora. M... bagă în gură tot ce se nimerește, frunze și pietre, petale de flori și pământ, fire de iarbă și bucăți de metal ruginit...

27 iulie '79

...sărmanul M a căzut, acum trei zile, în una din rarele clipe în care ne-a scăpat de sub supraveghere, tocmai din capul scării, rostogolindu-se până jos unde, înspăimântat, a început să țipe și să plângă, să plângă îndelung și sfâșietor. Părea că nu se mai putea scula de pe jos. L-am luat în brațe și am încercat să-l liniștim, eu însumi într-o stare de panică. Am crezut că s-a lovit la cap sau că și-a rupt un picior – doctori, radiografii, tot felul de analize. Dar nu, a fost desigur ceva mai puțin grav decât ne temeam, câteva cucuie la cap, o întindere de ligament, o gleznă scrântită. Fapt e însă că de atunci n-a mai putut să umble, s-a întors la mersul în patru labe. Azi, când Uca a venit să

mă ia de la aeroport (Indianapolis), am găsit-o la fel de îngrijorată ca atunci când am plecat, alaltăieri, la Buffalo, unde am ținut o conferință-dialog (fusesem invitat de Raymond Federman, împreună cu Ihab Hassan, să vorbim despre postmodernism); la fel de îngrijorată ca ieri-seara, la telefon, când vocea ei suna atât de trist. Am fost cu M iarăși la doctor, apoi la serviciul radiografic de la spital. Nimic, din fericire. Doar că bietul copil, incapabil pentru moment să-și risipească energia cum făcea înainte de accident, e cam nervos. Probabil că totul va trece în câteva zile.

12 august '79

Am fost cu Uca și M (pe care l-am purtat în spate vreo două ore bune, obosise, dulce povară) la „cercul cel mare“ din Brown County. E una din plimbările noastre favorite, printr-o pădure care înconjoară o prelungire mai degrabă mlăștinoasă a lacului Monroe, o rezervație pentru păsări migratoare, care se opresc aici în marile lor zboruri. Ce aer extraordinar, cu încălciri de parfumuri de flori și frunze putrezite de anul trecut, după ploaia de ieri! [...] M, fermecător, de-o veselie expansivă, după cele vreo două săptămâni mai „interiorizate“ când a mers în patru labe și apoi a șchiopătat și a avut probabil vie în minte căderea de-a berbeleacul pe scară. E acum complet restabilit, înflorind în „anarhismul“ lui infantil. Că termenul „anarhism“ se potrivește în cazul lui o dovedește întreaga lui atitudine față de „autoritate“ (adică față de noi) și față de formulele autoritare. Noi iubindu-l și fiind înțelegători cu el, „anarhismul“ lui e vesel, voios, simpatic. Nimic nu-l amuză mai mult decât când i se interzice ceva,

Cuprins

<i>Nota editurii</i>	5
Cuvânt înainte	7
1. Pagini dintr-un vechi jurnal	9
2. „Orice moarte e o mare tragedie“	18
3. Alte pagini din vechiul jurnal	24
4. <i>Mater Dolorosa</i>	31
5. Pagini din <i>Caietul cu coperte îndoliate</i> (1985)	34
6. Povestea unui misionar autist	60
7. Alte pagini din <i>Caietul cu coperte îndoliate</i> (1985–1986)	71
8. Identitate și memorie	102
9. Lectură și joacă	108
10. Despre personalitatea autistă – o notă răzleață	114
11. Despre compasiune	118
12. Între 16 și 20 – fragmente din <i>Jurnalul despre M</i> (1993–1997)	122
13. Umorel lui M.	196
14. La 20: Vârstele lui M, din <i>Jurnalul despre M</i> (1997).	202
15. Când M avea 25 de ani.	211
16. Vizita lui Julian	219
17. Întrebări fără răspuns	225
Post-scriptum (2004)	229
Opere citate	251